

Szótárügyben

Az idei belgrádi nemzetközi könyvvásár legkelendőbb könyvei – bármennyire is meglepő – a szótárak voltak. Igen, a szótárak, ami tulajdonképpen csak üdvözölhető, hiszen fiataljaink végre kezdenek nyelveket tanulni. S ez annál üdvösebb, mert egy nemrégii statisztika szerint Szerbia lakosságának 70 százaléka még nem járt külföldön. Az értelmiségiek és a tanulóiifjúság körében az arány nyilván jobb, de e felmérés szerint az egyetemi hallgatóknak még a fele sem lépte át eddig az országhatárt, s nem beszél idegen nyelvet.

Hogy a számítógépek világában az angol nyelv nélkül most már az életünk is elképzelhetetlen, minden bizonnyal indokolja az angol szótárak dömpingjét és keletjét, de fogytak a vásáron az első napon még tornyosuló francia, olasz, német, spanyol szótárak is, és nem kis érdeklődés mutatkozott a magyar szótárak iránt sem.

Tudom, érzem, hiány van mind a szerb–magyar, mind a magyar–szerb szótárakból, kezdve az úti- és zsebszótáraktól a kéziszótárakig, nem is beszélve az esetleges nagyszótárakról. Évtizedek óta nem tud elkészülni a több mint harminc évvel ezelőtt, itt nálunk, Újvidéken, a tartományi tankönyvkiadó és az akkor még létező Hungarológiai Intézet közös kiadásában megjelent Szerbhorvát–magyar háromkötetes nagyszótárnak egy fölfrissített, a mai igényeknek megfelelő változata, s még kevésbé e szótártömb fordítottja, a magyar–szerb, vagy akár szerbhorvát verziója.

Az egyre növekvő magyar–szerb, illetve szerb–magyar szótárigény ki-elégítése céljából immár tíz évvel ezelőtt szorgalmaztam a budapesti Akadémiai Kiadónál, közösen jelentessünk meg előbb egy zsebszótárt, majd egy kéziszótárt is. Annál inkább, mert Horvátországból is érkezett felénk ilyen igény, azzal a politikai légkör kialakította kikötéssel, hogy az ő változatuk kizárólag magyar–horvát (és ennek fordítottja) legyen. Csak melleleg említem, hogy időközben a Pest–Zágráb-vonalon államelnöki megállapodás született egy 120 000 címszavas nagyszótár megszerkesztéséről is.

Ha (politikailag) így áll a dolog, véltem, akkor csak azt tehetjük, hogy valóban különválasztjuk, ami különválasztható, és legyen szerb és horvát szótárváltozat is. Kézenfekvő volt, ezt gyorsan csak a Hadrovics Lász-

ló–Nyomárkay István–kettős, valamint a Palich Emil a hatvanas évek végén készült kéziszótárainak alapján, azok felfrissítésével lehet megszerkeszteni. Az így is komoly anyagiak és a valutában történő fizetés miatt kiadónk társul hívta az államilag támogatott belgrádi Tankönyvkiadó Intézetet is, s az ő pénzügyi, valamint az újvidéki szerkesztőség szerkesztői-lektori, tehát szakmai segítségével jelent meg 1997-ben a belgrádi intézet, az újvidéki Forum Könyvkiadó és a budapesti Akadémia kiadásában a Hadrovics–Nyomárkay-féle Szerb–magyar, mintegy 25 000 szócikket tartalmazó kisszótára, s ennek ellenpárjaként a Magyar–szerb szótár is. Komoly csapatmunka folyt, ezért írjuk ide a neveket is: Branka Savić, Dragica Tubić-Buda és Pastyik Ilona hozzáértő közreműködésével.

Tekintettel arra, hogy máig egyik felelős kiadója vagyok ezeknek a könyveknek, nem közömbös számomra további sorsuk sem. E szótárak, bár több ezres példányban jelentek meg, elfogytak, s míg a Forum Könyvkiadó azon munkálkodik, hogyan s mint megegyezni az azóta holland tulajdonba került Akadémiai Kiadóval az újabb kiadásról, valami furcsa dolog történik a könyvpiacra. Már nemegyszer találkoztam e szótárak nálunk hamisított változataival. Tudniillik a mai nyomdatechnika lehetővé teszi, hogy fénymásolatot készítsenek a belívekről, lemásolják a fedőlapot, s az eredetivel azonos kötésmódot alkalmazva ránézésre szinte azonossá tegyék az eredetivel. Szakembernek kell lenni, hogy a papír, a nyomdafesték és a fűzés alapján meg lehessen állapítani a különbséget.

Kalózkidás volna ezeknek a hamisítványoknak a valódi neve. Olyan törvénytelen kiadványok ezek, amelyek a szerző vagy a copyright (a szerzői jog tulajdonosának) tudta és beleegyezése nélkül jelennek meg. Ha már a két-nyelvű szótározáznál tartunk: „piraterija”, mondaná a szerb, azaz kalózkodás, olvashatjuk nagyszótárunkban.

S mit láthattunk az idei belgrádi könyvvásáron? Új magyar–szerb, szerb–magyar szótárt is. Nem kis meglepetésre, benne se szerző, se szakmunkatárs, se lektor, pedig vaskos a kötet, nem kevesebb mint 726 oldalas. Fedőlapján, belívén, címgnyedén is csak ennyi: Mađarski rečnik, alcímében: mađarsko–srpski, srpsko–mađarski, gramatika. Kiadója egy bizonyos zimonyi JRJ Kft. S egyetlen adat még: „Priredivač [azaz sajtó alá rendező]: Smiljka Perić”. Az előszóban is csak közhelyek, de egy szó sem arról, ami egyébként bevett szokás, milyen forrásmunkákat használtak, miből merítették. Az viszont kiderül, Loznicán nyomtatták, az idén, kétezer példányban. A könyvet szabályosan katalogizálták a belgrádi Szerbiai Nemzeti Könyvtárban.

Mit lehet ilyenkor tenni azon kívül, hogy följelentést érdemelne a hivatalos szerveknél, és a könyvkiadók egyesülése etikai bizottság elé viheti, amiből – más kiadók tapasztalata szerint – peres ügy sem lesz soha, nemhogy bárkit is felelősségre vonnának.

Most már csak az érdekel, honnan lopott az anyag, mert aligha hihető, hogy a sajtó alá rendezőnek bármi köze is volna a magyar nyelvhez és szótárkészítéshez. Nem nehéz megállapítani, az imént említett Palich Emil és a Hadrovics–Nyomárkay-szótárak lopott szócikkei sorakoznak, de – s ez sem vitás – meg nem nevezett szakemberfélék kezei is benne lehetnek. Látszik ez közhasznúbb, a mindennapi szókinszre redukáló szándékban, a szóanyag válogatásában, a címszavak szótári ún. „elvágasában”, a zárójelben álló nyelvtani felszerelésben, még inkább a betűk hangértékének némi módosításában. A grammatikai rész ugyancsak a Hadrovics-szótár csupán enyhén módosított változata, s pl. a főnevek, a melléknevek, vagy a számnevek ragozása, meg az igeidők és -módok példatára és kivétel nélkül minden magyarázata szó szerinti átvétel. Azzal, hogy Hadrovics a tördelésre és a didaktikailag fontos kiemelésekre is jobban ügyelt, s nem folyik össze az anyag, mint itt. Az „ügyes” kalózok azonban elvégeztek egy, valljuk be, nem kis feladatot is: a cirill ábécéről a latinra való áttelepítést, ami – a betűrend jelentős fokú eltérése miatt – valóban munkaigényes.

Úgy látszik, szótárunkba hiába nyomtattuk bele a következő szöveget: „Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.” Mentségére legyen mondva a sajtó alá rendező Perić asszonynak, nyilván nem is értette ezt a szöveget. Pedig a szerzői jog védelme tekintetében azonosak a szerbiai és a magyarországi törvények és szabályozók.

Hogy mit szólna mindehhez szegény Hadrovics tanár úr, a szerző, és mit Kossa János, a Palich-féle szótár egykori lektora, ha élne, nem tudom. De hogy burjánzanak a kalózkidadások, az biztos. Csak miért rejtőzködik, vagy rejtőzködnek a nyilván sommás tiszteletdíjat felvevő kalózkodó inasok? Mert, ha nem azok lennének, nyilván nem szégyellnék nevüket adni. És arra is kíváncsi lennék, így készültek-e az angol, német, spanyol... szótárak is?

Még egy szótárként megjelent kiadvánnyal találkozhattunk a vásáron. Molnár Csikós László szótárnak keresztelt, valójában szójegyzékével, egy bizonyos Agencija Matić nevű cég kiadásában, amelynek két érdekessége is van. Az első, hogy a szerző önmaga lektora is, a második, hogy a szerzői és a fordítói jog viselője nem a jegyzék összeállítója, hanem egy bizonyos Momčilo Matić, föltételezhetően maga a maszek kiadó. Kár volt recenzensként nevét adnia egy tanszékvezető tanárnőnek ehhez a kötethez, főleg olyan kiadónak, amely, tudjuk, néhány évvel ezelőtt nyelvészünk kiejtési szótárának még a fedőlapján sem tudta leírni a szerző nevét, Lajosnak keresztelve László nyelvészünket. Ennyit a profizmusról.

BORDÁS Győző